

**УДК 94(477.43).084«1921–1929»**

**І. Д. Коцан**

*кандидат юридичних наук, доцент,*

*доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету №1*

*Харківського національного університету внутрішніх справ.*

**До історії боротьби міліції Харківщини з самогоноварінням в роки  
НЕПу.**

Багато сил і часу в роботі міліції віддавалося боротьбі із самогоноварінням і його наслідками. Це було одним із найважливіших завдань радянської міліції. В умовах нової економічної політики в діяльності міліції на цьому напрямі простежуються два етапи. Перший етап охоплює 1921–1925 рр., коли боротьба з самогоноварінням проходила в умовах дії «сухого закону», тобто заборони продажу горілки. На другому етапі – з 1925 по 1928 рр. – було дозволено продаж горілки.

Небезпеку цього злочину влада вбачала в тому, що на виготовлення самогону витрачалася велика кількість продуктів: хліба, картоплі, буряків, цукру. Крім того, самогоноваріння і пов'язане з ним вживання алкоголю сприяли росту злочинності й особливо росту таких злочинів, як хуліганство, грабежі, розбої.

У боротьбі за тверезість працівники міліції використовували різноманітні методи. Вони виявляли осередки самогоноваріння; проводили обшуки і рейди з метою вилучення самогону, а також дізнання в справах про самогоноваріння; розкривали розкрадання спирту з державних сховищ, припиняли незаконний продаж спирту й інших міцних спиртних виробів; стежили за дотриманням правил торгівлі спиртними виробами; вели значну роботу з попередження самогоноваріння і вживання алкоголю. Працівники міліції зміцнювали контакти з будинковими і квартальними комітетами, виступали з лекціями, бесідами.

Незважаючи на категоричну заборону, торгівля спиртними виробами в місті Харкові не припинялась. Ціна пляшки горілки досягала 200 рублів, відро спирту коштувало 4-5 тисяч рублів. У квітні 1919 р. Харківська міліція викрила розкрадачів спирту. Було встановлено, що спирт десятками відер злочинці ледве не щодня одержували за підробленими вимогами неіснуючих державних установ і військових лазаретів із Харківського державного винного складу. Для одержання спирту та перепродажу його організувалася злочинна група зі службовців різноманітних установ. Міліції вдалося заарештувати декілька членів злочинної групи. Серед заарештованих були такі: Кирилов, що видавав себе за Кремлівського, лікаря Чернігівського військового госпіталю, власник бакалійної лавки Шатилов, що іменувався Шатовим, санітаром неіснуючого зведеного госпіталю, і Буадзе. У заарештованих були відповідні підроблені документи, що засвідчували їхню особистість, і документи на одержання спирту. Особи ці були заарештовані міліцією разом із транспортом спирту (20 відер), отриманим зі складу. За звільнення заарештованих і спирту невідомі особи, ніби послані з комендатури, пропонували міліціонерам хабаря, спочатку 10 000 рублів, що потім збільшили до 100 000 рублів. У процесі розслідування міліції вдалося заарештувати ще декількох злочинців, серед яких і керівника злочинної групи Калашнікова.[1, с.3]

28 лютого 1921 р. у наказі по Харківській губміліції відзначалося, що варіння самогону в місті і особливо в повітах продовжує поширюватися. Відзначалися хиби в роботі міліції по викорінюванню цього явища, а також лояльне ставлення нарсудів до самогонників. Начальникам міліції і розшуку наказувалось при оформленні протоколів указувати повторність притягнення до відповідальності за виготовлення і продаж самогону, щоб нарсуди, керуючись цим, могли накладати більш суворі покарання. Вимагалось передавати справи про систематичне варіння самогону в ревтрибунали.[2]

В 1922 р. у зв'язку з дозволом вільної торгівлі вином у Харкові з'явилося багато сурогатів спиртних виробів, зросла кількість виготовленого

самогону, поживалась торгівля ним , як наслідок, збільшився рівень вживання алкоголю та ріст злочинності. Визначаючи роль міліції в боротьбі з цим соціальним злом, начальник губміськмліції запропонував органам вжити найрішучіших заходів до ліквідації цього явища, затримуючи всіх, хто перебував у нетверезому стані, та притягуючи до відповідальності утримувачів закладів, у яких напивалися затримані. Під час обшуків і облав у найбільш неблагополучних районах міліція знищувала осередки вживання алкоголю, звертаючи особливу увагу на околиці міста і приміські селища - Журавлівку, Рашкіну дачу, Іванівку, Холодну гору, Петинку та інш., де виготовлення самогону і торгівля ним досягли особливо великих розмірів.[3, с.2]

Так, за 9 місяців 1923-1924 рр. Харківською міліцією було проведено 13388 обшуків, виявлено 1935 осередків самогоноваріння з метою збуту, 4437 без цілі збуту. Виявлено 1570 випадків збереження самогону і спиртних напоїв із метою збуту, без цілі збуту - 3673. Відібрано апаратів - 3756 шт., затримано 2911 самогонників. Стягнуто штрафів-54790 р.[4, с.30]

У Постанові РНК УСРР від 30 листопада 1923 р. указувалося на необхідність відрахування на користь міліції 75% штрафних сум, стягнених за виготовлення, збереження і продаж самогону, якщо злочин був розкритий самою міліцією. Якщо злочин був розкритий за допомогою громадян, то відрахування на користь міліції повинні були здійснюватися в розмірі 50%, а на користь громадян, що сприяли розкриттю злочину, відраховувалося 25%. І 25% із штрафних сум, у будь-якому випадку, повинні були зараховуватися в місцевий бюджет виконкому. Проте, до Управління Харківської губерньської міліції неодноразово надходили повідомлення від начальників округів міліції Харківщини про систематичні порушення даної постанови. Штрафні суми зараховувалися цілком до прибутку місцевого бюджету і призначені відсотки міліція округів не одержувала. Постанова не передбачала надходження певного відсотку стягненого штрафу міліціонеру особисто.[5]

Такий перерозподіл змушував міліціонерів приховувати частину грошей, отриманих внаслідок стягнення штрафів за самогоноваріння. Наприклад, у січні – лютому 1924 року до Харківського виконкому надійшло лише 43 % коштів від загальної суми штрафів. Це змусило керівництво виконкомів відповідальніше поставитися то розподілу коштів, отриманих внаслідок стягнення штрафів за самогоноваріння, і перераховувати відповідні суми на потреби управління Харківської губернської міліції, тим самим стимулюючи його подальшу роботу.[6].

Тільки в червні 1924 р. Харківською губміськміліцією проведено на Харківщині (за винятком Харкова) 1351 обшук з метою виявлення осередків самогоноваріння. Виявлено осередків самогоноваріння біля 300. Затримано самогонників - 202, піддано стягненню в адміністративному порядку - 901, відібрано самогонних апаратів - 406, самогону, спирту і сурогатів спирту - 62 відра. Притягнуто до судової відповідальності - 368 громадян. Стягнуто штрафів, накладених в адміністративному порядку, біля 10 000 рублів.[7, с.2]

У 1926–1928 рр. зі столиці та окружних центрів на місця регулярно надходили інструкції щодо інтенсифікації заходів для припинення виробництва та продажу самогону. Від дільничних інспекторів, сільських виконавців вимагалися щотижневі звіти про дії на виконання тих інструкцій [8]. Проте, кількість справ, що порушувалися за фактами самогоноваріння протягом досліджуваного періоду, наочно показує, що і наприкінці 1920-х років боротьба із самогоноварінням залишалась одним з головних напрямів діяльності міліції. Посилення антиалкогольної пропаганди, боротьба міліції проти вживання алкоголю, розширення продажу горілки та пива через державну мережу призвели до суттєвого зменшення масштабів самогоноваріння на Харківщині. Щодо заходів адміністративно-кримінального характеру боротьби за тверезість, то вони не мали достатнього ефекту. Зокрема, це пояснювалося обмеженими можливостями населення для культурного проведення дозвілля.

### **Список використаних джерел**

1. «Известия» (Харьков), № 87, 9 апреля 1919 г.
2. Державний архів Харківської області (Держархів Харківської обл.), ф. Р-563, оп.1, спр.38-а, арк.14.
3. "Коммунист" (Харьков), №242, 21 октября 1922 г.
4. Состояние губернии и работа Харьковского губернского исполкома за 9 месяцев 1923-24 гг. – Х.: Харьковский губисполком, 1924. –594 с.
5. Держархів Харківської обл., ф. Р-563, оп. 2, спр.25, арк.27.
6. Головка О. М., Греченко В. А. Боротьба міліції УСРР з самогоноварінням в роки НЕПу(1921-1929рр.) / О. М Головка, В. А. Греченко // Право і безпека. 2015. № 1 (56)– С. 24.
7. "Коммунист" (Харьков), № 183, 12 августа 1924 г.
8. Держархів Харківської обл., ф. Р. 563, оп. 1, спр. 335, арк. 39–42.